

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет

Кафедра конституційного,
адміністративного та фінансового
права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Господарське право»

на тему:

«Правове регулювання в Україні природних монополій»

Студентки 3 курсу групи ПР - 32

Галузь знань 0304 «Право»

Напрямок підготовки 6.030401

«Правознавство»

Чайки І.Р.

Керівник: викладач Длугопольська Т.І.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

ТЕРНОПІЛЬ – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ	5
1.1. Поняття та сфери діяльності природної монополії	5
1.2. Законодавство України про природні монополії	8
РОЗДІЛ 2. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ В УКРАЇНІ	10
2.1 Предмет та принципи державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій.....	10
2.2 Органи державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій.....	15
2.3 Проблеми регулювання діяльності суб'єктів природних монополій.....	21
РОЗДІЛ 3. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ, ЇХ ПОСАДОВИХ ОСІБ ТА ОРГАНІВ, ЯКІ РЕГУЛЮЮТЬ ЇХ ДІЯЛЬНІСТЬ 28	
ВИСНОВКИ	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	35

ВСТУП

Актуальність теми. Природну монополію характеризують як процес, який полягає у зосередженні певного виду товарів чи послуг у одного виробника- монополіста з метою отримання менших витрат на одиницю товару в порівнянні з тими сферами де діють принципи конкуренції. До таких категорій традиційно відносять різноманітні види виробничих структур, де висока частка витрат. Якби даний вид господарської діяльності не застосовувався до таких сфер, то в результаті витрати на одиницю товару залежали б від рівня пропозиції і часто спостерігалася саме тенденція до збільшення ціни на послуги.

Протягом XIX- XX століття, коли більша частина України входила до складу Російської імперії, також був накопичений певний досвід регулювання природних монополій в умовах ринкової економіки. Важливим для економіки України є державне регулювання природних монополій у ключових галузях національної економіки та моніторингу їхньої діяльності.

Мета. Проаналізувати особливості функціонування та проблемні питання природної монополії загалом та зокрема в Україні, спираючись на висновки економічної теорії та досвід розвинутих країн.

Для реалізації мети в роботі вирішувались наступні задачі:

- визначення поняття природної монополії її суті та характеристики;
- виявлення сфер природних монополій та дослідження правового статусу їх суб'єктів;
- обґрунтування пропозицій з удосконалення правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій в Україні;
- виявлення специфіки правового статусу органів регулювання діяльності суб'єктів природних монополій;

- Аналіз законодавчої бази України, спрямований на регулювання діяльності природних монополій.

Об'єкт дослідження. Діяльність суб'єктів природних монополій та її законодавче регулювання в контексті загальної розбудови і реформування економіки на конкурентних засадах.

Предмет дослідження. Правове регулювання діяльності суб'єктів природних монополій.

Структура роботи. Курсова робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1

СУТНІСТЬ ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ

1.1. Поняття та сфери діяльності природної монополії

Під поняттям монополія слід розуміти ситуацію, коли пропозиція певного товару чи послуги у конкретний час і у конкретному місці надається лише одним постачальником. Бажання споживача обрати іншого постачальника може бути задоволене лише в іншому місці чи в інший час (необхідний для постачання певної продукції з іншого місця, якщо це можливо, або для створення відповідних потужностей з випуску цієї ж продукції (послуг) у конкретному місці). Отже, суттєвим означенням монопольної ситуації буде не лише можливість її подолання, але часові рамки та необхідні грошові ресурси, які в свою чергу є взаємозалежними, адже пришвидшення терміну буде супроводжуватися збільшенням витрат коштів [4, с. 319].

Якщо ж говорити про природні монополії, то дане поняття охоплює означення певного виду господарської діяльності, що при наявному рівні науково - технічного прогресу, попиту на продукцію, цінової політики на необхідні ресурси визначаються суттєвим обсягом, проте лише за умови законодавчого захисту від конкуренції. Щодо умов припущення непостійності характеру природних монополій варто зазначити такі як:

- глобалізація економіки;
- нестабільність ринку цін та ресурсів;
- прискорений технічний прогрес;
- зміна попиту споживача щодо об'єкта природної монополії.

Зазначені причини можуть виступити, як передумови припинення діяльності природних монополій в певних сферах, або навпаки зумовити розширення напрямів природної монополії [9, с. 11].

Визначення природної монополії висвітлено законодавцем у ст. 1 Закону України «Про природні монополії» та ст. 28 Господарського кодексу України [1]. Згідно з Законом України «Про природні монополії» природна монополія - стан товарного ринку, при якому задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв'язку з істотним зменшенням витрат виробництва на одиницю товару в міру збільшення обсягів виробництва), а товари (послуги), що виробляються суб'єктами природних монополій, не можуть бути замінені у споживанні іншими товарами (послугами), у зв'язку з чим попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на ці товари (послуги), ніж попит на інші товари (послуги) [3].

Діяльність, яка може регулюватися Законом України «Про природні монополії» стосується таких сфер, як:

- транспортування та розподіл нафти і нафтопродуктів трубопроводами;
- транспортування інших речовин трубопровідним транспортом;
- передачі та розподілу електричної енергії;
- Перевезення пасажирів та вантажу залізничним транспортом;
- контроль над повітряним рухом;
- централізованого постачання води та водовідведення;
- централізованого теплопостачання [14, с. 50-52].

Під споживачем товарів чи послуг, які надаються природними монополістами варто розуміти фізичну чи юридичну особу, яка використовує (купує) товар чи послугу, що пропонується суб'єктами природних монополій.

В свою чергу суб'єкт природної монополії – це юридична особа - суб'єкт господарської діяльності, не залежно якої форми власності

(монопольне утворення), що виготовляє чи реалізує послугу (товар) на ринку, який є у стані природної монополії.

Суб'єкт господарювання, діяльність якого отримала статут «природної монополії» зобов'язаний:

- не порушувати затвердженого порядку встановлення цін, стандартів і показників безпеки та якості товару тощо;
- здійснювати бухгалтерський облік окремо для кожного виду ліцензійної діяльності;
- гарантувати рівні умови щодо реалізації створеної ним продукції споживачам;
- не створювати перешкод під час укладання та виконання угод між споживачами та підприємцями, що функціонують на суміжних ринках;
- надавати регулюючим органам необхідні документи та інформацію в зазначеному обсязі та з дотриманням передбачених строків;
- не перешкоджати та сприяти посадовим особам органів, які регулюють їх діяльність у здійсненні цими органами своїх повноважень [17, с. 35-38].

Суміжний ринок визначають як товарний ринок, який не охарактеризується як природна монополія, проте для суб'єктів якого виготовлення власних товарів чи реалізація товарів інших суб'єктів господарської діяльності не є можливою без використання продукту діяльності природної монополії.

До суміжних ринків, врегульованих даним законом, відносять:

- постачання природного газу та інших речовин, транспортування яких здійснюється трубопровідним транспортом;
- зберігання природного газу в обсягах, що перевищують рівень, який встановлений ліцензійними умовами та правилами

здійснення підприємницької діяльності із зберігання природного газу;

- внутрішні та міжнародні перевезення пасажирів та вантажів різними видами транспорту;
- виробництво електричної енергії в обсягах, що перевищують рівень, встановлений ліцензійними умовами;
- постачання електроенергії;
- виробництво теплоенергії (положення не стосується тих ситуацій, коли вона використовується виключно для внутрішньовиробничих потреб) в обсягах, що перевищують рівень, який встановлюється умовами та правилами здійснення підприємницької діяльності з виробництва теплової енергії (ліцензійними умовами); [16, с. 20-21]

Отже, природна монополія є особливим видом монополії, при якій суб'єкт господарювання наділений правом займатися підприємницькою діяльністю, не на основі конкурентних відносин, а завдяки рішенню держави, про недоцільність використання конкуренції в цій галузі.

1.2. Законодавство України про природні монополії

В Україні регулювання діяльності природних монополій здійснюється на підставі низки нормативно-правових актів, а саме: ГК України, Законів України “Про природні монополії”, “Про ціни і ціноутворення”, “Про захист економічної конкуренції”, “Про житлово-комунальні послуги”, “Про місцеве самоврядування в Україні”, “Про ліцензування видів господарської діяльності”, “Про телекомунікації”, “Про електроенергетику”, “Про тепlopостачання”, “Про нафту і газ”, “Про поштовий зв’язок”, “Про місцеві державні адміністрації”, “Про управління об’єктами державної власності” тощо.

Розглядаючи законодавство про природні монополії можна поділити його на чотири частини:

- 1) ті, які регулюють лише природні монополії (Закон України «Про природні монополії»);
- 2) ті, які формують конкурентне законодавство, проте деякі їхні частини стосуються природних монополій (Закон України «Про Антимонопольний комітет України», «Про захист від недобросовісної конкуренції»);
- 3) ті, які врегульовують діяльність природних монополій залежно від сфери (Закон України «Про нафту і газ», «Про транспорт»);
- 4) ті, які стосуються окремих питань природної монополії чи відповідальності за вчинення протиправних дій в даній сфері (Господарський кодекс України, Конституція України, Кодекс України про адміністративні правопорушення тощо).

Проте, не зважаючи на обширну законодавчу базу, на сьогоднішній день так і не є вибудована необхідна модель, яка б не лише регулювала діяльність природних монополій, але й у повній мірі відповідала головним принципам закріпленим у Законі «Про природні монополії».

Не зважаючи, що перелік нормативно- правової бази , згідно з статтею 3 Закону України «Про природні монополії», складається в більшості з законів, проте насправді вагоме місце займають саме підзаконних нормативно – правових актів, деякі з яких не відповідають діючому законодавству.

Отже, для стабільної роботи суб'єктів природної монополії важливою є збалансована законодавча база, яка б гарантувала розвиток та підвищення ефективності. Беручи до уваги, що законодавча база у сучасних умовах є суперечливою і не охоплює регулювання усіх важливих аспектів, надуває значення питання, щодо її удосконалення

РОЗДІЛ 2

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ В УКРАЇНІ

2.1. Предмет та принципи державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій

Предметом регулювання у природних монополій відповідно до закону є:

- вартість вироблених чи реалізованих товарів;
- доступність споживачам зазначених товарів чи послуг;
- інші умови передбачені законодавством [5, с.52].

Не зважаючи на те, що базою для формування природної монополії є ефективність зосередження певних видів господарської діяльності, дана концентрація не може підлягати формуванню на основі конкуренції, а лише на отриманих на державному рівні особливих прав.

Це зумовлено тим, що конкурентні відносини були економічно не вигідними і супроводжувалися руйнівними процесами, уникнути які можливо лише через запровадження монополії. Причина запровадження природної монополії, за думкою науковців, є передусім законодавство, адже державою не передбачені конкурентні відносини там де діє природна монополія, законодавство регулює лише ті господарські відносини в яких наявне економічно-ефективне зосередження виробництва [6, с. 12-13].

Серед принципів здійснення діяльності природних монополій, варто виділити наступні принципи:

- прозорості процедури регулювання;
- конкретизації адресата тобто, зосередженість на конкретному суб'єкті;
- рентабельності;

- стимулювання модернізації виробництва;
- задоволення попиту споживача;
- забезпечення дотримання законодавства щодо захисту прав споживачів.

Задоволення вимог споживача послуг, які є об'єктом ринкових відносин, що функціонують на базі природної монополії, є більш продуктивним при відсутності конкуренції завдяки певним особливостям створення продукції (внаслідок з суттєвою мінімізацією витрат виробництва на одну позицію товару в сторону збільшення обсягу виробленого), товари чи послуги, створені даними учасниками монополії, не підлягають заміні, внаслідок чого зміна цінової політики меншою мірою впливає на попит (в порівнянні з іншими товарами).

Даний вид організації господарської діяльності виникає внаслідок впливу об'єктивних причин, він є відображенням тієї ситуації, коли потреба споживача у конкретному товарі чи послугі може бути задоволеною лише обмеженою кількістю фірм, адже у даній ситуації конкуренція неможлива чи не є бажаною. Як приклад, природні монополії застосовуються у таких галузях, як: енергозабезпечення, послуги зв'язку, тощо (адже, у цих сферах існує одне чи дуже обмежена кількість підприємств, що і зумовлює їхнє монопольне становище).

Основою функціонування природної монополії є такі умови:

- 1) Внаслідок зменшення витрат на збільшення обсягів виробництва, відбуватиметься скорочення середніх витрат. Отже, чим більшими будуть масштаби виробництва, тим пропорційно зменшуватимуться виробничі затрати.
- 2) Коли суб'єкт господарської діяльності, при збільшенні затрат на виробництво однієї позиції товару, має можливість зменшити загальні затрати на виробництво в порівнянні з іншими підприємствами, за умови, що функція витрат є субадитивна. Дане явище має назву- принцип субадитивності [4, с.32-33].

Методами регулювання монополії є:

- 1) безпосереднє регулювання державою;
- 2) проведення торгів за франшизу.

Беручи до уваги, що ліквідація природного монополізму в принципі неможлива, постає необхідність у здійсненні державного регулювання, шляхом затвердження правил, які б регулювали їхню діяльність на ринку.

Державне регулювання повинне поєднувати дві функції:

- 1) контролюючу (захист прав споживачів, недопущення необґрунтованого підвищення цін тощо);
- 2) регулюючу (стимулювання розвитку, залучення інвестицій, заохочення до впровадження інноваційних технологій) [12, с. 13].

Таке поєднання повинне гарантувати рівновагу між інтересами природного монополіста та споживача товару.

Регулювання державою природних монополій триває вже протягом багатьох десятиліть. Задля вдосконалення діяльності цих утворень було запропоновано і втілено в життя такі стратегії як:

- 1) централізація природно-монопольних підприємств;
- 2) приватизація даних підприємств;
- 3) формування комісій, які б контролювали діяльність суб'єктів природної монополії;
- 4) запровадження елементів спеціально створеної конкуренції [16, с.23].

Беззаперечним є факт, що система регулювання відіграє більшу роль, аніж форма власності. Як приватні так і державні монополії на сьогоднішній день не несуть відповідальності перед споживачами їхньої продукції, адже відсутня конкуренція щодо покращення стандартів діяльності, та пошуку інноваційних напрямів та новітніх технологій. Як наслідок більшість іноземних країн намагаються урегулювати дане питання через створені комісії, метою діяльності яких є контролювати цінову політику та якість виробленої продукції.

На даний момент в межах запровадження спеціально створеної конкуренції виокремлюються такі напрями як:

- 1) гарантування відкритого доступу до провідних засобів підприємств;
- 2) проведення торгів за франшизу на використання засобів суб'єктів господарської діяльності – природних монополістів [10, с. 3-4].

Відкритість основних засобів таких організацій основана на тому, що власник об'єкта, який має статус природної монополії, зобов'язаний надати іншим учасникам ринку право на використання цього об'єкта. Проте дане положення не гарантує зменшення впливу негативних наслідків діяльності природних монополістів, внаслідок погіршення фінансування прогресивності об'єктів характерних для функціонування природної монополії.

Якщо умовами функціонування природної монополії є відсутність конкуренції, то її можна штучно створити при наданні права здійснення господарської діяльності у тих галузях де діє природна монополія. У даній ситуації конкуренція відбуватиметься не щодо споживача(зазвичай споживач є уже визначений), а за право особливої діяльності. В результаті перемогу отримує те підприємство яке запропонує найкращі умови, ціну, якість тощо. На противагу класичному аукціону, в якому перемогу отримає той, хто запропонує максимальну ціну за товар чи послугу, тут перемагає той, хто зможе виробляти товар чи надавати послуги, за найнижчою ціною без погіршення якості.

Конкурентні відносини у цій ситуації підтримуються тим, що підприємство, яке перемогло у цьому аукціоні можна замінити в наступному на інше, яке зможе запропонувати більш вигідні умови. Дана заміна не буде супроводжуватися проблемами, пов'язаними з оцінкою активів, адже основні виробничі споруди знаходяться у державній власності, а інші активи піддаються заміні. Згідно міжнародного досвіду, проведення таких торгів за франшизу у Америці дозволили віднайти рішення деяких проблем природної монополії ефективніше, аніж інші методи регулювання. Такий ефект

найкраще спостерігався у проведенні вантажних перевезень, авіаперевезень, засобів зв'язку [15, с. 26-27].

Оцінка міжнародної практики у цій сфері не може дати остаточної відповіді, щодо актуальності шляхів державного урегулювання функціонування природних монополій. В залежності від ступеня розвитку, держава взмоє обирати найбільш доцільний для неї шлях, який видозмінюється залежно від менталітету, традицій економічного та соціально розвитку країни [7, с. 323].

Говорячи про регулювання таких суб'єктів господарської діяльності варто звернути увагу на такий критерій як регулювання ринку цін на їхні товари чи послуги. Дане питання не втратило своєї актуальності і до сьогоднішнього дня відбуваються пошуки методу, який би зміг вирішити поставлену задачу.

Під час встановлення та регуляції цін на продукти діяльності українських природних монополістів враховуються:

- видатки, які стосуються валових витрат виробництва та обігу;
- податки та збори (обов'язкові платежі) до відповідних бюджетів та цільових фондів держави;
- вартість виробничих структур, амортизаційні розрахунки, потреби в інвестиціях, які б сприяли відтворенню базових виробничих фондів;
- прогнозований прибуток від майбутньої реалізації товарів в залежності від цін;
- моніторинг ринку споживачів, на який орієнтований товар;
- відповідність попиту споживачів та якості пропонованого монополістом товару;
- різноманітні форми державного стимулювання (рішення приймають відповідні органи, беручи до уваги надану їм інформацію про діяльність даного природного монополіста. Таку

інформацію мають право повідомляти об'єднання споживачів, самі суб'єкти монополій та інші особи, які мають інтерес, щодо результатів) [18, с. 60].

Підхід, який застосовується протягом тривалого часу, у даній сфері полягає у компенсації витрат та отримання не великого прибутку для монополіста. В літературі ці методи висвітлюються під назвою «витрати + справедливий прибуток» або «граничний рівень рентабельності». Оцінка такого методу, дозволяє зробити висновок, що очевидно така побудова цінової політики не буде сприяти раціоналізації функціонування природного монополіста. Цей факт був стимулом для пошуку інноваційних шляхів, щоб запобігти зловживанням підприємців під час підрахунку витрат [13, с. 5].

Отже, державне регулювання діяльності природних монополій - це поєднання контролюючої та регулюючої функції щодо діяльності на цих ринках задля охорони суспільних інтересів. Сфери де діють принципи природної монополії повинні бути відкриті та доступними для органів, діяльність яких спрямована на регуляцію їхньої діяльності. На сьогодні природні монополії досі в процесі реформування. Аналіз показав, що природна монополія має законодавчо визначений предмет та свої особливі напрями діяльності. Важливим є те, що суб'єкту господарювання для отримання статусу природної монополії, обов'язковим є державне визнання його таким.

2.2. Органи державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій

Відповідно до функцій та сфери діяльності, щодо регулювання та контролю за діяльністю природних монополій виділяють:

- 1) Національну комісію з питань регулювання зв'язку, яка створена на основі Закону України "Про телекомунікації" з метою коригування діяльності природних монополій у сфері зв'язку.

- 2) Антимонопольний комітет, який в межах своєї компетенції здійснює контроль та спостерігає за дотриманням законів, які стосуються економічної конкуренції та здійснює перелік суб'єктів природної монополії [2].
- 3) Об'єднання споживачів, яке у встановленому законодавством порядку та за сприянням вище зазначених органів вправі здійснювати громадський контроль та моніторинг діяльності природних монополістів.

Як зазначено у Законі України «Про природні монополії» для регулювання діяльності природних монополістів, сформовані спеціальні національні комісії.

Проте, у окремих ситуаціях передбачених законом, контроль за діяльністю виконується уповноваженими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

У випадках коли сфера функціонування сприяє задоволенню потреб локальної території, регулюючу функцію, якщо це передбачено законодавством, можуть виконувати міські державні адміністрації в межах повноважень зазначених у ст. 14 Закону України «Про природні монополії»[3].

Національні комісії регулювання природних монополій є органами центральної виконавчої влади із спеціальним статусом, які утворюються і ліквідовуються Президентом України відповідно до затверджених ним положень.

Склад комісії складається з голови комісії і шести членів комісії, призначених Президентом України, за поданням Прем'єр-міністра України, строком на шість років. Варто зазначити, що одна і та ж особа не може бути членом комісії більше двох термінів підряд.

Законом передбачено дострокове припинення повноваження голови і членів комісії у разі подачі заяви про відставку; набрання законної сили обвинувальним вироком суду про вчинення злочину; грубого порушення

посадових обов'язків; неможливості виконання обов'язків за станом здоров'я; подачі заяви про звільнення у зв'язку з виходом на пенсію.

Необхідно відзначити, що ліквідація комісій відбувається у випадку виникнення можливостей для розвитку конкуренції на відповідному товарному ринку.

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про природні монополії», основними завданнями комісій є:

1. Регулювання діяльності суб'єктів природних монополій.
2. Сприяння створенню умов, які забезпечують за рахунок виникнення і розвитку конкуренції виведення товарного ринку із стану природної монополії, що дасть можливість ефективніше задовольняти попит, а також сприяти розвитку конкуренції на суміжних ринках.
3. Формування цінової політики у відповідній сфері регулювання.
4. Сприяння ефективному функціонуванню товарних ринків на підставі збалансування інтересів суспільства, суб'єктів природних монополій і споживачів товарів, які виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій [3].

Для реалізації поставлених завдань комісії здійснюють такі функції як:

—розробляють і затверджують спеціальні умови і правила здійснення підприємницької діяльності суб'єктами природних монополій і суб'єктами господарювання, що здійснюють діяльність на суміжних ринках, контролюють їх дотримання, приймають в установленому порядку заходи по запобіганню порушенням цих умов і правил;

—видають в установленому порядку суб'єктам природних монополій і суб'єктам господарювання, що здійснюють діяльність на суміжних ринках, ліцензії на здійснення відповідних видів підприємницької діяльності;

—формують у відповідних сферах природних монополій цінову політику, визначають умови доступу споживачів до товарів, які виробляються суб'єктами природних монополій;

—направляють відповідним державним органам пропозиції по укладенню державних контрактів, розробці стандартів і показників якості товарів і послуг і пропозиції по регулюванню інвестиційних процесів у сферах природних монополій;

—складають і ведуть реєстри суб'єктів природних монополій;

—беруть участь у розробці і вносять в установленому порядку пропозиції по вдосконаленню законодавства про природні монополії;

—інформують громадськість через засоби масової інформації про свою діяльність і діяльність суб'єктів природних монополій;

—публікують щорічні доповіді про результати своєї діяльності і діяльності суб'єктів природних монополій;

—передають у відповідні державні органи матеріали про порушення чинного законодавства; здійснюють інші функції, що впливають з покладених на них завдань[3].

Для повноцінного виконання покладених на них функцій передбачено право створювати і ліквідовувати свої територіальні органи, які діють на підставі положень, що затверджуються комісіями.

Комісії як результат своєї діяльності приймають нормативні акти, щодо питань, які знаходяться в їх компетенції, і контролюють їх виконання;

Складовою здійснення діяльності комісіями є проведення відкритих та закритих засідань результатом яких є прийняття рішень, які гарантують дотримання передбачених законом прав та інтересів громадян і підлягають виконанню. У разі незгоди опускається оспорення таких рішень через суд у встановлений термін.

Крім цього, Антимонопольній комітет України вживає активних заходів щодо регулювання природних монополій. У випадку, якщо при перевірці діяльності суб'єктів природних монополій органи Антимонопольного комітету виявлять і порушення, вони повідомляють про них відповідному органу державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій. Останньому також доцільно інформувати органи

Антимонопольного комітету про відомі йому порушення законодавства про захист економічної конкуренції суб'єктами природних монополій, припинення яких входить у компетенцію цих органів [2].

Практика показує, що особливо важливе місце в роботі органів Антимонопольного комітету займають справи про попередження і припинення зловживань суб'єктами природних монополій своїм монопольним (домінуючим) становищем на ринку, особливо, у енерго-, водо-газопостачанні.

Крім того, контроль за цінами та ціноутворенням суб'єктів природних монополій здійснює урядовий орган державного управління, утворений у складі Міністерства економіки, - Державна інспекція з контролю за цінами та її територіальні органи [17, с.50].

Ключовими суб'єктами державного управління паливно-енергетичним комплексом є Кабінет Міністрів України, галузеві міністерства і відомства: Міністерство палива та енергетики України і Міністерство вугільної промисловості, Державний комітет ядерного регулювання України, Національне агентство України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів.

До повноважень Кабінету Міністрів України, як вищого органу управління, належить виконання Законів України у сфері ПЕК, затвердження енергетичної політики та умов управління державними енергетичними активами, удосконалення системи управління ПЕК. До повноважень міністерств слід віднести безпосереднє державне управління у галузях відповідно до затверджених Кабінетом Міністрів України засад [16, с.22].

Окремі повноваження щодо управління в енергетиці, пов'язані з розміщенням енергетичних об'єктів і формуванням соціально значимих тарифів, можуть делегуватися відповідним органам місцевого самоврядування.

Державне регулювання діяльності суб'єктів природних монополій та суміжних ринків в електроенергетичній, газовій і нафтовій галузях

здійснюється Національною комісією регулювання електроенергетики (НКРЕ) та Міністерством будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства (у сфері теплопостачання). Основним завданням Комісії є регулювання відносин між учасниками енергетичних ринків на засадах недискримінаційності та ефективності їх роботи. НКРЕ здійснює в установленому порядку перегляд умов ліцензування підприємницької діяльності із формуванням кваліфікаційних вимог до керівників підприємств, створює системи моніторингу ліцензованої діяльності, визначає механізм припинення дії ліцензій. Основними завданнями Національного агентства України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів є: проведення єдиної державної політики у сфері використання енергетичних ресурсів та енергозбереження; забезпечення збільшення частки нетрадиційних та альтернативних видів палива у балансі попиту та пропонування енергоносіїв; створення державної системи моніторингу виробництва, споживання, експорту та імпорту енергоносіїв, удосконалення системи обліку та контролю за споживанням енергетичних ресурсів; забезпечення функціонування єдиної системи нормування питомих витрат енергетичних ресурсів у суспільному виробництві. Контроль за технічним станом об'єктів, режимами енергоспоживання, дотримання вимог безпеки здійснюють відповідні державні інспекції, а також відповідні комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, функції і повноваження яких слід чітко регламентувати законами й іншими нормативно-правовими актами для того, щоб забезпечити баланс інтересів громадян, держави і власників енергетичних об'єктів [20, с. 36].

Отже, статус комісій як органів державного регулювання у цій сфері має забезпечувати їх незалежність у прийнятті рішень. Реалізація цього принципу є основою для забезпечення ефективної конкуренції, прозорості та відсутності дискримінації у сфері природних монополій. З огляду на зазначене комісії повинні мати високий ступінь незалежності для здійснення

справедливого, неупередженого, передбачуваного і деполітизованого регулювання згідно із законодавчо встановленими нормами

Органам, які здійснюють державне урегулювання в Україні, виходячи з міжнародної практики, було висунуто пропозицію, здійснювати контроль витратів на постійній основі. Для реалізації цієї цілі необхідно на законодавчому рівні затвердити статус незалежного підрозділу з регулюючою функцією (НКРЕ), уникнення повторювання функцій між Антимонопольним комітетом України, міністерствами та НКРЕ [20, с. 35].

2.3. Проблеми регулювання діяльності суб'єктів природних монополій

Особливістю функціонування природних монополій є те, що вони можуть мати не постійну основу, адже вони взаємозалежні від змін у суспільстві які сприяли їхньому формуванню. Дана особливість сформувалася під впливом стрімкого технологічного розвитку у суспільстві (завдяки якому створюються новітні технології виробництва продукції), розвитком науки (зокрема в економічній сфері, продумуються шляхи відокремлення окремих видів господарювання від природної монополії), нестабільності цінового ринку та попиту на об'єкт діяльності природної монополії (внаслідок чого технології без ознак природної монополії стають більш вигідними, тоді коли при попередньому стані ринку продуктивнішими є технології характерні природній монополії). Нестабільність цінового ринку на ресурси та зміна попиту на продукцію та послуги є фактором, який визначає необхідність та актуальність функціонування природної монополії залежно від сфери діяльності. Даний факт дозволяє припустити, що цей вид господарської діяльності характеризуватиметься суттєвим масовим ефектом, але при умові державного захисту від руйнівного впливу конкуренції та при актуальній ціновій політиці на ресурси та попит на товар. Погляди науковців, щодо об'єктивності монополії не є одностайними. Деякі з них

стверджують, що природна монополія створюється лише через втручання держави у функціонування господарської діяльності, інші на противагу вважають, що природна монополія не може мати підґрунтя, адже, на їхню думку, посилення втручання держави у господарську сферу являється ні чим іншим як бажанням виправдати діяльність уряду. Як аргумент вони наводять період кін. ХІХ- поч. ХХ століття, коли у сферах, де на сьогоднішній день поширена природна монополія, діяли декілька конкуруючих підприємств. Оцінка доводів щодо відкидання факту об'єктивності природної монополії, показала їх безаргументованість. Проте, правдивим є факт, що у певних ситуаціях за природну монополію намагаються видати ті види господарювання яким не притаманні дані характеристики. Отже, науковці та провідні економісти у своїх дослідженнях перш за все повинні зосереджувати увагу не лише на оцінці об'єктивності даної категорії, але й на висвітленні критерій за якими конкретний вид господарювання можна було зарахувати як суб'єкт природної монополії, та на пошуках доцільних шляхів регулювання функціонування на державному рівні [6, с. 6-7].

Дослідження праці «Природні монополії і суміжні ринки в Україні: особливості формування та ймовірні сценарії реформування» дозволило стверджувати, що результати діяльності природної монополії можна вважати негативними за такими напрямками: 1) недоцільне ведення господарської діяльності; 2) підвищення цін на товари та послуги; 3) Погіршення якості продукції. Проте, доцільно зазначити, що наслідком регулювання на державному рівні функціонування природних монополій, передусім повинен бути не лише захист прав споживачів даної продукції, але й самих суб'єктів господарської діяльності, адже діяльність в ситуації недостатнього урегулювання природної монополії може призвести до низки проблем для даних підприємств [11, с. 47].

Для пошуку шляхів вирішення цієї проблеми, доцільно було б звернутися до міжнародного досвіду, де найефективнішим є процес запровадження концесії, тобто розподілення функцій регулятора і виконавця

у обраній сфері. У цьому випадку проблема полягає у тому, що державне регулювання не є настільки ефективним, а саме, щодо питань ціноутворення. Зазвичай рішення, які приймаються, мають більше суб'єктивний ніж об'єктивний характер і не спрямовані на одночасне досягнення як соціальної ефективності так і ефективності функціонування підприємств в цілому [7, с.325].

Як встановлено у матеріалах Державної контрольно-ревізійної служби Головного контрольно-ревізійного управління, що майже у кожному другому підприємстві у галузі житлово- комунального господарства допускаються дії внаслідок яких відбувається збільшення собівартості наданих послуг, що призводить до збитків і не використовуються можливі шляхи для отримання прибутку.

В Україні при визначенні рентабельності враховують повну собівартість продукту. Така ціноутворювальна політика, як «витрати +» не стимулює суб'єктів господарської діяльності до економії ресурсів, в наслідок чого енергетичний складник у тарифах займає суттєве місце, разом з цим такий метод провокує перевищення рівня фінансових витрат (залучення додаткових коштів) [19, с. 33].

Можливість природних монополій змінювати ціну на свої послуги в сторону збільшення не стимулює їх до зменшення своїх витрат шляхом введення інноваційних технологій та дозволяє вносити неефективні витрати до собівартості. Це спричинить неефективність господарської діяльності, яка в свою чергу буде призводити до збільшення рівня зношеності устаткування і як наслідок сприятиме аварійним ситуаціям на виробництві, зростанню ціни та зменшуванню якості послуг.

Часто підприємства – природні монополісти надають комунальні послуги незадовільної якості, внаслідок зношеності та застарілості техніки, використання неефективних технологій тощо. Це виступає однією з ключових причин для необхідності пошуку шляхів розв'язання цієї проблеми, зокрема через запровадження концесії, що дозволило б суттєво

перекласти фінансові витрати, призначенні для вдосконалення технічної та технологічної бази підприємств на приватного інвестора.

Ефективність даного методу підтверджено світовою практикою, зокрема у Франції така система існує з середини XIX століття аж до сьогоднішніх днів.

Проте окрім позитивних рис концесія має також і негативні серед яких варто виділити корупційні схеми, нелегальну приватизацію, збільшення прибутків коштом споживачів, тощо.

Передача природних монополій з державної власності в концесію може стимулювати збільшення їхньої ефективності, проте для того необхідно удосконалювати законодавчу базу. На державному рівні важливим є вдосконалити механізм ціноутворення, продовжити процес створення відповідних комісій та структурних органів, які б регулювали таку діяльність.

Правильне впровадження концесії з створенням відповідної законодавчої бази та належним державним контролем може стимулювати інноваційні процеси та інвестиції у природні монополії.

Ще однією проблемою природних монополій у деяких сферах є те, що регулювання їхньої діяльності здійснюється не спеціальними органами державного регулювання, а органами виконавчої влади (органами місцевого самоврядування).

Виробник, за власною ініціативою встановлюватиме завищену ціну на товар з метою при меншому попиті отримати більший прибуток. Тобто, йому буде вигідно виробляти менше, але реалізовувати якомога дорожче.

Внаслідок цього гостро постає потреба у державному регулюванні функціонування природних монополій, ефективність якого є вкрай низькою[13, с. 5].

Законодавство не дає остаточного переліку повноважень органів, які частково регулюють такий вид монопольної діяльності. В наслідок чого є певна нечіткість щодо повноважень виконавчої влади.

Рівень регулювання природних монополій залежить від налагодження системності державного регулювання, котрий на сьогоднішній момент є низьким. До основних проявів безсистемності можна віднести:

- неузгодженість напрямів діяльності органів державної влади під час регулювання функціонування природних монополій;
- потреба присутності під час оцінки розвитку природних монополій таких об'єктів, які б висвітлювали ефективність та доцільність виконання покладених на них обов'язків та функцій;
- відсутність інформаційної системи спільної для суб'єктів державного регулювання, мета якої полягала б у створенні єдиної бази для формування та реалізації рішень спрямованих на регулювання діяльності монополій .

Так антимонопольний комітет повинен виконувати компетенції як ревізійного так і регулюючого органу. Проте, виходячи з національної та міжнародної практики зосередження в одних руках двох таких функцій приречені на провал, що пояснюється різним змістом даних понять. Одночасне виконання цих функцій зробить його учасником відносин, що погіршить об'єктивність здійснюваного ним контролю, який ґрунтується на неупереджувальності оцінювання. Отже, цілком очевидною є необхідність на законодавчому рівні розмежувати сферу діяльності комісії та антимонопольного комітету[2].

Одночасно варто зазначити, що деякі природні монополії, які діють сьогодні в Україні, виникли з радянського економічного спрямування, яке полягало у концентрації виробництва. Як приклад можна назвати таких природних монополістів, як «Укрзалізниця», «Нафтогаз України», які одночасно поєднують елементи підприємської діяльності і природної монополії, тому мають можливість працювати на конкурентних засадах.

Також суб'єкти природної монополії мають суттєві переваги на товарному ринку, внаслідок чого вони підпадають під юрисдикцію як Закону

України «Про природні монополії», так і норм антимонопольного законодавства.

Поміж сфер, де на сьогодні запроваджено природну монополію, як показує міжнародна практика, набагато ефективнішими будуть умови конкуренції. Це стосується перш за все електроенергетики, видобування паливних ресурсів, послуг пов'язаних з вантажоперевезенням та перевезенням пасажирів [7, с.320].

Як зазначено у Законі «Про природні монополії», головним органом, на якого покладені функції регулювання є незалежні національні комісії. Контрольну функцію здійснює Антимонопольний комітет, який контролює рівень встановлених цін (в тій частині де ціни формуються вільно), проте не має права застосовувати санкції. На сьогоднішній день лише НКРЕ (Національна комісія з регулювання енергетики) є незалежним органом. В інших сферах такий контроль здійснюється іншими державними органами[2].

Провідною метою державного регулювання є не дозволити самовільного підвищення цін або зменшення обсягу вироблення продукції з метою зловживання статусу природного монополіста. Тобто за допомогою регулювання повинна реалізуватися мета одночасно знизити вартість при потрібному обсязі виробництва та скоротити економічні прибутки природної монополії. Тому, внаслідок запровадження засад злагодженого державного регулювання, можна буде розраховувати на створення державної політики у сфері функціонування природної монополії.

Оцінюючи аспекти природної монополії на основі напрямів покращення її діяльності, варто зосередити увагу на таких пунктах, як:

- 1) частина природних монополій є у державній власності, а частина у приватній;
- 2) для урегулювання діяльності природних монополій державою створені спеціальні комісії;
- 3) застосування засобів штучного стимулювання конкуренції не є поширеним [19, с. 36].

Отже, застосування стратегій покращення функціонування монополій не приносить видимих результатів, а така стратегія як штучне стимулювання конкуренції в принципі не застосовується. Як результат, на сучасному етапі внаслідок того, що у тарифній політиці є низка недоліків, недобросовісні підприємці прикривають цим свою недостатню продуктивність через споживачів, а держава старається частково передати функцію соціальної підтримки суспільства цим підприємствам, котрі не можуть чинити опір(йдеться про так зване перехресне субсидування). Тому, однозначно, важелі державного регулювання потребують доопрацювання.

РОЗДІЛ 3

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ, ЇХ ПОСАДОВИХ ОСІБ ТА ОРГАНІВ, ЯКІ РЕГУЛЮЮТЬ ЇХ ДІЯЛЬНІСТЬ

Не зважаючи на те, що в Законі України «Про природні монополії» не встановлений перелік правопорушень, аналізуючи прописані у ньому обов'язки, можна вважати, що правопорушеннями у даній категорії буде:

- недотримання прописаних структури ціноутворення, стандартів, факторів безпеки та якості виробленої продукції;
- порушення чи невиконання правил та положень ведення підприємницької діяльності;
- недотримання обов'язку введення окремого бухгалтерського обліку окремо за кожним видом діяльності;
- допускання дискримінації під час реалізації їхньої продукції;
- перешкоджання реалізації угод між виробниками, які функціонують на суміжних ринках, і споживачами;
- несприяння проведенню уповноваженими органами перевірок, шляхом не надання необхідних документів та інформації і необхідному обсязі та зазначенні строки;

Порушення заборони зазначеної в ч. 2. ст. 10 Закону, а саме вчинення дії які призводять чи як наслідок можуть призвести до неможливості виробництва чи реалізації продукції, чи заміна їх іншими товарами, що відрізняються за своїми споживчими властивостями [3].

Як встановлено в Законі України «Про природні монополії», юридичні особи, які є суб'єктами природної монополії несуть відповідальність за вище зазначенні правопорушення у формі: сплати штрафу та вилученні незаконно отриманих прибутків і виручки відповідно до передбачених підстав. Разом з цим втрати, які настали внаслідок недотримання законодавства, відшкодовуються відповідно до положень Цивільного кодексу України.

Уповноваженим органом, який вправі застосовувати санкції у формі штрафу є національні комісії. Відповідно до своїх повноважень комісії мають право приймати рішення, що є обов'язковими до виконання суб'єктами природних монополій, у тому числі про накладення штрафів на суб'єктів природних монополій; складати протоколи про порушення посадовцями суб'єктів природних монополій законодавства про природні монополії відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення [12, с.13]

Порядок накладання та граничний розмір штрафів передбачений Законом і становить:

- за несвоєчасне надання інформації органам, які регулюють діяльність суб'єктів природних монополій, — штраф у розмірі до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- за ненадання інформації органам, які регулюють діяльність суб'єктів природних монополій, або надання завідомо недостовірних даних — штраф у розмірі до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- за невиконання або несвоєчасне виконання рішень органів, які регулюють діяльність суб'єктів природних монополій, та порушення умов та правил здійснення підприємницької діяльності у сферах природних монополій та на суміжних ринках (ліцензійних умов) — штраф у розмірі до 5000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Штраф повинен бути оплачений в 30-ти денний термін з дня отримання відповідного рішення про накладання штрафу. Якщо штрафник прострочує строк, штраф стягується в примусовому порядку за рішенням суду включаючи до суми пеню у розмірі одного відсотка від зазначеної суми штрафу. Сплаченна сума зараховується до Державного бюджету України.

Рішення у справах, пов'язаних з порушеннями законодавства про природні монополії, які впливають на суспільні інтереси, підлягають

публікації в засобах масової інформації не пізніше ніж через місяць з дня їх прийняття.

Вплив будь-яким способом на члена комісії або працівника її апарату з метою перешкоджання виконанню ним посадових обов'язків або прийняття неправомірного рішення тягне за собою відповідальність, передбачену законодавством України.

У разі незгоди з рішенням комісії суб'єкти природних монополій, суб'єкти господарювання, що здійснюють діяльність на суміжних ринках, об'єднання споживачів та інші зацікавлені особи мають право в місячний термін з дня отримання копії рішення оскаржити його в судовому порядку. Оскарження рішень комісій в судовому порядку не припиняє їх виконання.

Суд за клопотанням суб'єктів природних монополій, їх споживачів або громадян або за своєю ініціативою може зупинити виконання рішення комісії на час розгляду справи в суді [3].

Встановлено, що за порушення законодавства України в сфері регулювання діяльності природних монополій передбачені такі санкції як:

1. Анулювання ліцензії на здійснення певного виду господарської діяльності;
2. Рішенням суду спонукати підприємця до укладання відповідного договору з споживачем;
3. У судовому порядку визнання акту державного органу регулювання діяльності суб'єктів природних монополій недійсним [16, с.23].

Якщо, внаслідок вчинення правопорушення природний монополіст отримав дохід за рішенням суду вилучається в державний бюджет України, а також виручка отримана внаслідок порушень виявлених органами, які регулюють їхню діяльність, рівня цін, вилучається до передбаченого Законом України «Про ціни та ціноутворення» бюджету.

Згідно з ст. 18 Закону для посадових осіб суб'єктів природних монополій, які вчинили правопорушення (за невиконання або несвоєчасне

виконання рішень органів, які регулюють діяльність суб'єктів природних монополій, ненадання чи несвоєчасне надання інформації цим органам або надання завідомо недостовірних даних) передбачається адміністративна відповідальність відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення.

У ст. 20 Закону України «Про природні монополії» передбачено загальний імператив, який проявляється через відповідальність відповідно до чинного законодавства уповноважений посадових осіб, а саме в ч. 1 зазначено, якщо в наслідок неправомірних рішень чи діяльності органів, які регулюють діяльність суб'єктів природних монополій настали збитки вони (збитки) відшкодовуються у порядку передбаченому ЦК України .

Також в ч. 2 ст. 20 вище зазначеного закону передбачена відповідальність, посадових осіб органів, які регулюють діяльність суб'єктів природних монополій, за невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, у тому числі за розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю [3].

Отже, аналіз виявив, що передбачена в ст. 18 Закону України «Про природні монополії», відповідальність посадових осіб, які є суб'єктами природної монополії не є конкретизована в Кодексі України про адміністративні правопорушення. Як результат було б доцільно з метою збільшення попереджувального та карального впливу накладати штрафи у подвійному розмірі, якщо правопорушення вчинене повторно чи вчиняться систематично.

ВИСНОВКИ

Отже, природна монополія є особливим видом монополії, при якій суб'єкт господарювання наділений правом займатися підприємницькою діяльністю, не на основі конкурентних відносин, а через рішення держави, про недоцільність використання конкуренції в цій галузі. На основі такого дослідження надано наукове визначення природної монополії як специфічного різновиду структурного монопольного типу ринку, на якому виключне право суб'єкта господарювання здійснювати діяльність виникає не в результаті його конкурентної боротьби, а унаслідок визнання державою неефективності конкуренції, тобто її усунення і недопущення на визначеному ринку.

Слід зазначити, що природна монополія це така стійка форма господарювання, і навряд чи вона зживе себе, поки існують галузі, потреба населення в продукції і поки існує диференціація суспільства. Існує багато суперечок про способи регулювання природних монополій, і це зрозуміло, адже, і споживачі, і монополісти, і самі комісії з регулювання прагнуть дістати максимальний прибуток. Однак це не єдина причина розбіжностей, адже насправді система регулювання природних монополій далеко не досконала. Тому, імовірніше всього, що методи державного регулювання природних монополій будуть постійно удосконалюватися, хоча навряд чи подібний рід зміни зможуть задовольнити усіх, отже, це питання буде одним з основних у пошуковому плані, і інтерес суспільства до нього ніколи не згасне.

Негативні наслідки існування природних монополій в економіці проявляється за такими трьома напрямками: нераціональне господарювання, встановлення завищених цін на продукцію (послуги), неналежна якість продукції (послуг). Для того, щоб протидіяти негативним наслідкам існування природних монополій необхідне втручання ззовні, яке здебільшого

проявляється у формі державного регулювання діяльності природних монополій.

Аналіз законодавства України та практичної ситуації стосовно державного регулювання діяльності природних монополій, узагальнення напрацювань фахівців у цій сфері дозволив виявити принаймі три основні тенденції. По-перше, низка важливих пунктів законодавчих актів не має належного наукового підґрунтя, що викликає сумніви в оптимальності цих актів. Стосується це передусім зарахування певних видів господарської діяльності до природних монополій, а також чинників, які враховують під час регулювання цін (тарифів) на товари суб'єктів природних монополій в Україні. По-друге, впровадження механізмів регулювання природних монополій, передбачених Законом України "Про природні монополії", невиправдано затягнулося. По-третє, є значні розбіжності між цілями регулювання природних монополій в нашій країні й ефективністю цього регулювання на практиці. В Україні дотримуються (без видимих успіхів) трьох стратегій поліпшення функціонування діяльності природних монополій (перебування їх у державній та приватній власності, а також створення комісій для регулювання їхньої діяльності), а стратегію штучно стимульованої конкуренції (вільний доступ, франшиза) не використовують.

Дослідження свідчить, що основними завданнями щодо удосконалення системи державного регулювання діяльності природних монополій є: створення правового поля розвитку системи державного регулювання діяльності природних монополій; визначення органу, уповноваженого здійснювати регуляторну політику щодо суб'єктів на ринку послуг; забезпечення рівних можливостей доступу до послуг, що надаються природними монополіями; створення інформаційної інфраструктури для отримання інформації, налагодження тісних зв'язків з громадськістю та засобами масової інформації; визначення виходячи з сучасних умов розвитку України та норм і правил ЄС нових концептуальних засад організації системи державного регулювання діяльності природних монополій на ринку.

Аналіз світового досвіду проведений дослідниками не дає однозначної відповіді на питання про оптимальність тієї чи іншої стратегії державного регулювання діяльності підприємств-природних монополістів. Кожна держава обирає стратегію залежно від технічного й економічного розвитку, національних традицій. При цьому фактично кожна стратегія державного регулювання функціонування діяльності природних монополій (ексклюзивна державна власність, приватна власність, наглядові комісії, механізми спеціально стимульованої конкуренції, такі як вільний доступ і франшиза) має шанси на використання і резерви для удосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс. Затверджений від 16.01.2003 № 436-IV.// Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 1. — С. 11-41.
2. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 листопада 1993 року // Відомості Верховної Ради України. - 1993. - № 50. - С. 472.
3. Про природні монополії: Закон України від 20.04.2000 р. 1682-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 30. – С. 238.
4. Анохіна І. Поняття та правовий статус регулювання суб'єктів природних монополій // Підприємництво, господарство і право. - 2004.- № 8. - С. 32-35.
5. Анохіна І. Предмет регулювання діяльності суб'єктів природних монополій // Підприємництво, господарство і право. - 2004. - № 7. – С. 52-55.
6. Биконя С. Ф. Поведінка монополій в умовах перехідної економіки //Актуальні проблеми економіки. - 2005. - № 5. - С. 4 - 14.
7. Вергун Л. Природні монополії як об'єкт державного регулювання (на прикладі країн Європейського Союзу) // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. - 2013. - № 4. – С. 318-328.
8. Гречко А. Об'єктивна необхідність реформування природних монополій в Україні (на прикладі системи залізничного транспорту)/ А. Гречко //Економіст. - 2007. - № 6. - С. 55-58.
9. Кравченко Ю. Ринкам природних монополій - ефективне регулювання/ Ю. Кравченко // Економіка України. - 2006. - № 6. – С. 12-19.
10. Кравченко Ю. Природні монополії в економіці України/ Ю. Кравченко //Економіст. - 2005. - № 12. - С. 46-48.
11. Лагутін В. Д. Природні монополії і суміжні ринки в Україні: особливості формування та ймовірні сценарії реформування //Актуальні проблеми економіки. - 2007. - № 9. - С. 45 - 56.

12. Паламарчук В. Державне регулювання природних монополій в Україні //Економіка. Фінанси. Право. - 2014. - № 5. - С.11-15.
13. Паламарчук В. Практика господарювання та необхідність державного регулювання природних монополій в українській економіці/ В.Паламарчук // Економіка. Фінанси. Право. - 2015. - № 8. - С. 3-5.
14. Слабак Л. Реформування інфраструктури в умовах природної монополії //Фінанси України. - 2012. - № 7. - С. 85-88.
15. Стадницький Ю. Причини виникнення та існування природних монополій //Актуальні проблеми економіки. - 2013. - № 10. - С. 25-40.
16. Супрун В. Проблеми державного регулювання природних монополій в Україні: розвиток та перспективи/ В. Супрун, В. Венгер //Актуальні проблеми економіки. - 2013. - № 12. - С. 20-25.
17. Филюк Г. Економіко-правові засади державного регулювання природних монополій в Україні // Економіка України. - 2011. - № 8. - С. 48-52.
18. Филюк Г. Напрями підвищення інвестиційної привабливості природних монополій в Україні // Фінанси України. - 2010. - № 8. – С. 56-66.
19. Филюк Г. Соціально-економічні наслідки монополії: теоретичний і практичний аспект // Економіка України. - 2010. - № 1. - С. 30-41.
20. Филюк Г. Сучасні тенденції та проблеми регулювання діяльності суб'єктів природних монополій в Україні //Економіка України. - 2012.- №7. - С. 31-4.